

ÄITINI TARINAA

Osa 1

ELÄMÄÄ 1800- JA 1900- LUKUJEN ASKOLASSA

Erik-Johan Mäki (Nyman), 19.5.1841 - 15.12.1926 ja Maria Frederika Frisk, 30.9.1835 - 5.8.1922.
Heidät vihittiin 25.5.1862.

August Alarik Nyman (Nurmi), 15.5.1875 - 11.6.1955 ja Fanny Maria Kellola, 22.3.1878 - 2.11.1952.
Heidät vihittiin 30.12.1896.

Alma Erika 1873 - + Henrik Aaltonen
Hugo Hjalmar Aaltonen, 15.5.1900 - 28.9.1967
ja Sigrid (Siiri) Fanny Maria Nurmi 9.2.1900 - 8.10.1990.
Heidät vihittiin 18.5.1924.

Sisältö

Yleistä tarinasta	4
Esitystapa	4
Sisältö ja lähteet	4
Sukutaulut	5
Kartta	7
Äidin isovanhemmat – elämää lampuotina ja talollisena.....	8
Äidin äidin vanhemmat eli mummoni vanhemmat.....	8
Fannyn ja Augustin viimeisistä ajoista	10
Äitini muistoja Fannystä ja Yrjän elämästä vuosina 1927-1938	11
Paula Alanteen muistoja Fannystä ja Augustista vuosilta 1946-1950	11
Äidin isän vanhemmat eli vaarini vanhemmat.....	12
Mummolla ja vaarilla oli yhteiset isovanhemmat	12
Äidin vanhemmat olivat 1900-luvun alun lapsia.....	13
Yleisen murroksen aika Suomessa.....	13
Suomen kehitys 1850-luvulta eteenpäin	13
Ensimmäinen maailmansota ja valtataistelu Suomessa	13
Sisällissota	14
1900-luvun alun poliittisia vaihteita Askolassa	14
Johannes Linnankosken Askola	15
Mummoni lapsuudesta ja nuoruudesta 1900-1919	19
Fanny ja puhelin, eli miksi mummon äiti ei opettanut lapsilleen ruotsia.....	19
Mummon koulut ja muut tiedonlähteet.....	23
Mummon sisarukset	25
Koulutuserot mummon sisarusten välillä ja eri sukupolvissa	26
Vaarini lapsuudesta ja nuoruudesta 1900-1919	26
Mummon ja vaarin yhteiselämän alku 1924	27
Mökin rakentaminen	27
Pertti Aaltonen kertoo Mökistä ja maalaisoloista	29

Lisäykseni Pertin muistelemin asioihin.....	30
”Sopimattoman” avioliiton sosiaaliset vaikutukset.....	31
Paula Alanne ja äiti kertovat serkusten, sekä talon rengin ja talon tyttären avioliitoista	33
Mummon ja vaarin sanomalehdet ja kirjat	33
VIITTEET	34
LIITE 1 Aino Wuopio: Erik Mäen elämäkerta, 1926.....	35
LIITE 2 Askolan murre	37
LIITE 3 Viktor Bernhardt Vaaran muistelmia	

YLEISTÄ TARINASTA

ESITYSTAPA

Akustilin tytär

Puhuessani äidistä, tarkoitan omaa äitiäni, Helenaa. Kun puhun mummosta, Siiristä (Sigrid) tarkoitan omaa mummoani, ja niin edelleen.

Äidin kotitalosta käytän nimitystä Mökki tai mummon (ja vaarin) Mökki. => *Yrjä*

"Faktalaatikossa" on käsiteltyyn kyseiseen asiaan liittyvää yleistietoa, omia havaintojani tms.

SISÄLTÖ JA LÄHTEET

Tarkoitukseni on ollut ottaa selvää niistä asioista, jotka ovat kiinnostaneet minua äidin suvussa ja Askolassa 1800- ja 1900-luvuilla. Tärkein lähteeni ja innoittajani on äitini Helena Tyrväinen (s. Aaltonen). *Hugo + Sigrid
Lautta 1924-*

Olen myös ottanut esille joitain ympäröivän yhteiskunnan piirteitä, joiden koen vaikuttaneen silloiseen elämään. Kaikki selvitystyö on tuonut suuren tyydytyksen ja ilon siitä että olen voinut viettää tällä tavalla aikaa äidin suvun piirissä.

Käsittelen tarinan alkupuolella lähinnä äidin suvun sitä osaa, joka on asunut Askolan Nietoon kylän Yrjän talossa sekä Mökillä, jonka mummo ja vaari rakensivat kodikseen Nietooseen. Yrjän talo oli Stensbölen kartanon lampuotitila, johon äidin suku muutti 1889 ja se sai talon oikeudet vuonna 1924.

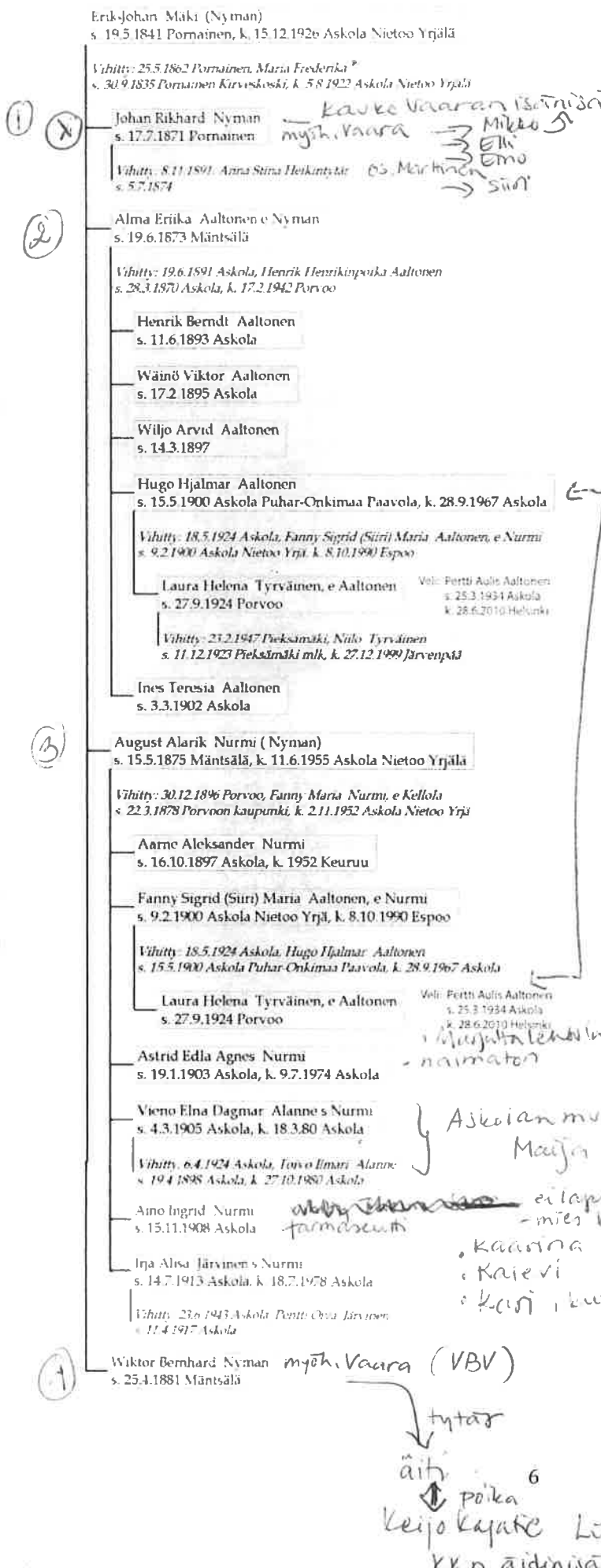
Mikäli teksteissä esiintyy tulkintaa, edustaa se omaa näkemystäni asiasta. Silloin kun tekstin lähde ei ole mainittu, on se omaa tietoa, joka on peräisin eri lähteistä ja on sekoittunut mielestäni yhdeksi kokonaisuudeksi äidin suvun elämästä.

SUKUTAULUT

Helena ja Pertti	I:1	II:1 Taulu 4 Henrik Henrikinp. 1893 alk. Aaltonen s. 28.3.1870, Askola k. 17.2.1942 Porvoo	III:1 Taulu 12 Henrik Henrikinp. s. 4.6.1843 k. 16.11.1926 Askola	IV:1 Henr. Johansson, IV:2 Anna Eriksdr
	Hugo Hjalmar Aaltonen, s. 15.5.1900 Askola k. 28.9.1967 Helsinki	II:2 Alma Eriikka Nyman s. 19.6.1873 Mäntsälä k.	III:2 Anna Stiina Antintytär 1.7.1853 k. 7.8.1913 Askola	IV:3 IV:4 Anna Jakopintytär s. 8.4.1820
			III:3 = III:5 Taulu 1 X Erik Johan (Johansson) Nyman, 1900 alk. Mäki s. 19.5.1841 Pomainen k. 15.12.1926 Askola	IV:5 Taulu 9 Elias Johansson s. 22.1.1822 , k.
	Sigrd Fanny Maria Nurmi s. 9.2.1900 Askola k. 8.10.1990 Espoo	II:3 Taulu 3 August Alarik Nyman Mäki, Nurme, 1906 alk. Nurmi s. 15.5.1875 Pomainen k. 11.6.1955 Askola	III:4 = III:6 Taulu 2 X Maria Frederika Frisk s. 30.9.1835 Pomainen k. 5.8.1922 Askola	IV:8 Margaretha (Gretha) Mattsdotter s. 28.8.1810 , k. 10.8.1845
		II:4 Taulu 5 Fanny Maria Kellola s. 22.3.1878 Porvoo k. 2.11.1952 Askola	III:7 Taulu 6 Erik Johan Kellola s. 23.5.1848 Koski, HI k.	IV:9 Taulu 10 Johan Henrik Matsson Frisk s. 29.8.1808 k. 9.4.1868
			III:8 Taulu 7 Edla Sofia Nordberg s. 26.5.1840 Porvoo mlk k.	IV:12 Greta Lisa Eriksdotter s. 2.7.1809 k. 19.5.1858
			IV:13 Johan Abrahamsson Taulu 11 s. 20.6.1818 IV:14 Maria Davidsdotter s.9.5.1822 k. IV:15 Leander Nordberg, Taulu 8 s. 1.7.1816 k. IV:16 Maria Christina Grön	

Sukutaulu 1. Äitini Helenan (s. 27.9.1924) ja hänen veljensä Pertin (s. 1934 k. 2010) sukutaulu.

Neljä serkusta muutti Pornaisista ja Mäntsälästä Askolaan Nietoon kylään vuonna 1889 Stensbölen kartanon lampuoteiksi. Tilat sijaitsivat noin 15 km Porvoosta pohjoiseen Porvoonjoen itäpuolella. Niiden nimet olivat Yrjä (Yrjölä), Sipi (Sipilä), Mattila ja Martti (Marttila). Yksi serkuksista oli Erik Nyman, vaimonaan Maria Frisk. Heidän lapsiaan olivat muun muassa Alma ja August. Alma nai Henrikin (nuoremman) Askolasta ja August nai Fannyn (Alunp. HI Koskelta isosta Kellolan talosta). Alman ja Henrikin avioliitosta syntyi Hugo. Augustin ja Fannyn avioliitosta syntyi Sigrd (Siiri). Hugo ja Siiri olivat äitini Helenan vanhemmat. Vaarin äiti Alma oli mummon isän Augustin isosisko, toisin sanoen isovanhempani Hugo ja Siiri olivat serkuksia. [Sukutaulun lähde: Maija Harju 25.1.2003]. Hugo Hjalmar Aaltonen kuoli Askolan Mökillä.

Sukutaulu 2.

Tässä sukutaulussa näkyvät hyvin Erik Mäen lapset ja heidän lapsensa, sekä myös Hugon ja Siirin serkussuhde.

Helena Aaltonen ja Niilo Tyrväinen vihittiin Askolassa, Yrjän talossa.

Toivo Alanteen oikea kuolinaika 27.1 1980. [Paula]

[Sukutaulun lähde: Maija Harju 25.1.2003]

Anna Siirin Heikintytär Marttinen
Johan Rikhard Nyman, myöh. Vaara

Mikko -> Kauko 31.8.00-17.8.29
Elli -> ei lapsia 7.3.02-
Eino -> ei lapsia 19.8.77
Siiri 4.3.92 -> 9.7.06-16.6.67
Vieno 94-96

Askolan mummi ja pappa Maija Alanteen vanhemmat (Vaara)

ei lapsia - mies kaatu sodassa pian avioitumisen jälkeen Heidi Ojala

Kaarina Kultanen (eronnut)

Kaievi

Keijo, kuoli

naimaton

Kristiina

lapsi Kristiina

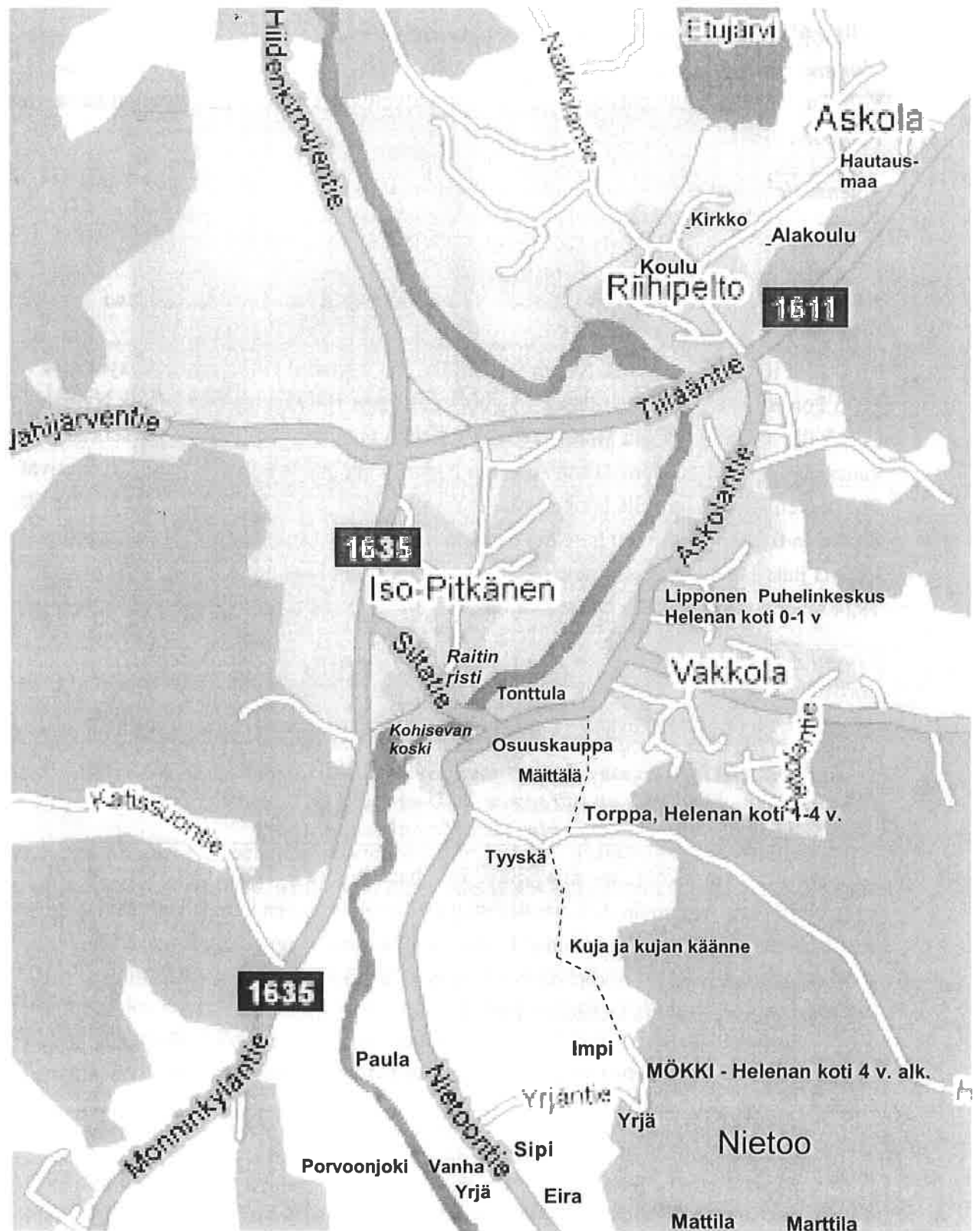
tytöt

poika

Keijo kapate Lūsanderin 12026, 00170 Hei

K:n äidinisiä oli VBV

KARTTA

Askola. Vakkolan ja Nietoon kylät. Mökki on äidin lapsuudenkoti ja Yrjä on mummon lapsuudenkoti. Sipi on mummon sisken Elnan talo, muun muassa Eiran, Paulan ja Maijan lapsuudenkoti. Sipi, Yrjä ja Mökki sijaitsevat lähekkäin Porvoonjoen laaksossa, näköyhteydellä toisiinsa. Jos taloa ei enää ole tai se on eri käytössä kuin mummon ja äidin aikoihin, nimi on mustalla värillä. Mökki ei ole enää suvun hallussa, vaan se myytiin mummon kuoleman jälkeen noin 1990.

ÄIDIN ISOVANHEMMAT – ELÄMÄÄ LAMPUOTINA JA TALOLLISENA

ÄIDIN ÄIDIN VANHEMMAT ELI MUMMONI VANHEMMAT

Mummon äiti, Fanny Maria Kellola oli syntynyt 1878 ja kotoisin Koskelta HI isosta Kellolan talosta. Fanny palveli sittemmin sisäpalvelijana eli teijana Stensbölen kartanossa Porvoon lähellä.

Stensbölen kartanon kuuluisimmat omistajat ovat Rotkirchin ja Wallenskjöldien suvut 1720-luvulta lähtien. Suvussa on tunnettuja kuvataiteilijoita, Matilda Rotkirch ja Viggo Wallenskjöld. Vuonna 1990 Stensbölen tila lahjoitettiin Svenska litteratursällskapet i Finland rf:lle. Sana teija tulee kreikkalaista sanasta Dorotea, Jumalan lahja, suomennettuna Tototeija.

Mummon isä, August Alarik Nurmi (ent. Mäki, ent. Nyman) eli Augusti, oli syntynyt 1875 Pornaisissa. Augustin ollessa 14-vuoden ikäinen 1889 hänen isänsä Erik Nyman (1900 alk. Mäki) ja äitinsä Maria Frederika (Frisk) muuttivat Erikin kolmen serkun kanssa Pornaisista ja Mäntsälästä Askolan Nietooseen. Nämä neljä serkusta vuokrasivat Stensbölen kartanolta neljä lampuotitilaa: Yrjölä (Yrjä), Sipilä (Sipi), Mattila ja Marttila. Kussakin tilassa oli noin 20 ha viljelysmaata ja yhteismetsänä niin sanottu kartanon metsä kylästä itään. Vuokraa maksettiin tekemällä taksvärkkiä kartanoon. Tilat itsenäistyivät 1924 saaden samalla omaa metsää [1].

Pertti Aaltonen, äidin veli, kertoo lampuoteista ja torppareista: "Lampuotit olivat yhteiskunnallisesti tietysti paljon arvostetumpia kuin torpparit, vaikka joutuivatkin tekemään taksvärkkiä. Muistan, että serkkuni Lauri, joka oli Sipin (silloin jo itsenäisen lampuotitilan) poika, toisella kymmenellä olevana natiisena aina kakottuaan oikein mojovan sylkimälin, sanoi, että "Räkä se on ku torpparin voi". Tämä on sitä samaa luokkaa olevaa pikkupoikien rasimia kuin: "Lisänä rikka rokassa ja pieru köyhän taikinassa." [64]"

Augustin veli, kansakoulunpettaja Viktor Bernhardt Vaara (s 1881) kertoo muistelmissaan enemmän Augustista. "Augustilla oli erityisen kaunis lauluääni, jota hän varsinkin paljon käytti rakastuttuaan kauniiseen Fanniin. Augustilla oli heikko kuulo noin 10 vuotiaana kärsityn tulirokon vuoksi, ja hän oli ainakin nuorempana erittäin hyväluontoinen ja ahkera töissään." Liite 3

Fanny ja Augusti menivät naimisiin vuonna 1896, ja vuonna 1902 Augusti otti isänsä Erik Mäen (ent. Nyman) lampuotitilan Yrjän (Yrjölän) Askolan Nietoon kylässä isältään vuokrattavakseen. Yrjä sijaitsi noin 15 kilometriä Porvoosta pohjoiseen, Porvoonjoen itäpuolella.

Äidin mummo, Fanny Nurmi noin 32 vuotiaana Yrjän tuvassa vuoden 1910 tienoilla. Yksityiskohta kuvasta [1]. Imetettävänä todennäköisesti mummoni sisar Aino.

Fanny ja Augusti Nurmen avioliitosta syntyi kuusi lasta, joista mummo syntyi toiseksi vanhimpana vuonna 1900. Mummoni nimi oli Sigrid Fanny Maria Nurmi, häntä kutsuttiin Siiriksi.

Yrjässä viljeltiin siihen aikaan maata sekä pidettiin karjaa ja muita kotieläimiä. Rahaa saatiin muiden talojen tapaan muun muassa leipomalla leipää, jota vietiin kerran tai pari viikossa myytäväksi Porvooseen ja vähän harvemmin Helsinkiin asti. Tällaisesta Helsingin matkasta on kuvaus Vihtori Vaaran muistelmissa Liite 3.

Askola oli, ja on edelleen tunnettu leipäpitäjä. 1900-luvun alussa useissa taloissa leivottiin leipää myytäväksi. Nykyään Askolassa on Huovilan ja Tuorilan leipomot, molemmat Monninkylässä, viimeksi mainittu sijaitsee vanhan meijerin tiloissa. Siitä meillä on äidin kanssa tapana hakea tuliaisleivonnaisia äidin serkuille Eiralle ja Paulalle kylään mennessä. Aloin käydä äidin kanssa Askolassa isän kuoleman, v 1999, jälkeen muutaman kerran vuodessa. Ne ovat matkoja äidin suvun elämään.

Mummon Aino-sisko on kirjoittanut vaarinsa (ja Siirin vaarin) Erik Mäen elämäkerran. Liite 1 Aino Vuopio: Erik Mäen elämäkerta, 1926 [Pertti Aaltonen].

Yrjän uusi talo rakennettiin 1950-luvulla noin samoille kivijaloille, missä vanha talo oli ollut.

FANNYN JA AUGUSTIN VIIMEISISTÄ AJOISTA

Vanhoilla päivillään Augusti ja Fanny muuttivat Yrjän pihapiirissä olevaan ”uustupaan”, joka oli rakennettu 1940-luvun lopulla. Mummon sisar Irja oli perustanut perheen Pentti Järvisen kanssa ja he ottivat tilan ja päätalon haltuunsa. Astri asui edelleen päätalossa ja nukkui tuvassa verhojen eristämässä sängyssä.

Fanny kuoli uustuvassa 1952, jonka jälkeen huonokuntoinen Augusti muutti asumaan päätalon eskamariin, missä hän kuoli 1953. Paula oli tällöin 15-vuotias ja hän muistaa, miten voimakas haju eskamarissa oli Augustin viime aikoina, ja hautaamista piti jouduttaa hajun vuoksi. Hautaaminen tapahtui ennen aikojaan eräänä iltana ja Paula oli siellä ottamassa valokuvia, kun hänen veljensä Lauri ei tahtonut tulla mukaan.

Kaarina Pitkäpaasi muistaa tapauksen Mökiltä: Vuonna 1955 kesän alussa olimme Jatan kanssa mummon ja vaarin mökillä ”kesähoidossa kuten paljon muinakin kesinä. Tapahtui erikoinen asia, joka painui sen takia mieleeni. Mummo puki meidät siisteihin vaatteisiin, otti käsistämme kiinni ja kävelytti meidät Yrjään (ei siellä muutoin käyty vielä). Mummo oli ajatuksissaan ja vakava. Yrjässä oli mielestäni vielä silloin vanha päärakennus. Astuimme tupaan ja meidät ohjattiin heti oikealle kamariin. Siellä makasi vuoteessa kalpea vanha mies, joka ei puhunut, mutta yritti katsoa meitä. Mummo sanoi miehelle (isälleen Augustille), että tässä ovat Helenan työt. Sitten hän vei meidät tupaan siskojensa hoidettavaksi ja ”kahvittelemaan” ja meni itse takaisin kamariin. Hän viipyi siellä hyvän tovin isänsä kanssa. Meitä pidettiin tuvassa ystävällisessä ilmapiirissä odottamassa. Sitten mentiin kotiin mökille, enkä muista mummon asiasta meille enempää puhuneen.

ÄITINI MUISTOJA FANNYSTÄ JA YRJÄN ELÄMÄSTÄ VUOSINA 1927-1938

Yrjän emäntä Fanny oli jämpä. Hän ei ollut ilkeä eikä paha. Hän kulki Yrjän pihalla pitkä hame hulmuten. Fanny oli aina samanlainen kaikille lapsille, jos jotain saatiin häneltä.

Fannyn olemus oli sellainen, joksi se oli tullut Stensbölen kartanossa teijana eli sisäpalvelijana ollessa. Fanny oli oppinut Stensbölessä paljon. Siitä johtui mm, että Yrjässä oli sisällä kaikki järjestyksessä, oli aina juhlan tuntu. Nietoon taloihin verraten Yrjässä oli paremmat huonekalut, mutta Mäittälässä oli kaikkein parhaat.

Erään kerran noin vuonna 1930, äiti, Eira ja Maija olivat Yrjän tuvassa. Fanny laittoi tuolille puurolautasen ja he söivät siitä lusikalla kaikki yhdessä tuolin ympärillä.

Edellä mainittu puuronsyöntitilanne lienee ollut saman oloinen kuin vuoden 1910 vaiheilla Yrjän pirtissä otetussa kuvassa. Myös siinä syö kolme lasta yhdessä lattialla.

Lokusta tytär Elna Elna 105-801 + Toivo Alanne

PAULA ALANTEEN MUISTOJA FANNYSTÄ JA AUGUSTISTA VUOSILTA 1946-1950

Äidin serkkun Paula Alanteen syntyessä 1940 hänen mummonsa Fanny oli 62 vuotias ja vaarinsa Augusti 59 vuotias. Elna, Paulan äiti ja Siirin sisko, oli naimisissa Toivo Alanteen kanssa Sipilän tilalla eli Sipillä.

Fannyn kuollessa 1952 Paula oli 12 vuotias. Paula kertoi, että hän tunnistaisi vielä Fannyn ja Augustin äänet, jos kuulisi ne. Paula kertoi seuraavat tapaukset:

Paula istui Fannyn sylissä ja ihmetteli tämän vasemman käden etusormen lyhyyttä. Fanny kertoi sormen katkeamisen tarinan: Kun sika lahdattiin niin lihat laitettiin talvea varten lihatiinuun kovaan suolaan. Fanny haki talvella tiinusta lihapalan ja pienensi sitä puupölkyn päällä kirveellä. Siinä meni poikki puoli sormea.

Yrjän tuvan isossa padassa liikutettiin (sekoitettiin) usein puuroa tai velliä. Kun puuro sisälsi maitoa, sitä piti liikuttaa jatkuvasti. Fanny oli ominut puuron liikuttamisen itselleen ja teetti muilla muuta työtä. Liikuttaessaan hän istui ja luki taloon tulevaa Nyyrikkilehteä. Paula istui huomaamattomana puulaatikon päällä ja katseli Fannyä ja tuvan tapahtumia.

Fanny oli erittäin hyvä kukkien hoitaja ja hänellä oli erikoisia kukkia, muun muassa kärsimyskukka, jonka hän sai kukkimaan.

Nietoon kylän posti tuli Paulan kotitaloon Sipille ja oli siellä tuvassa omalla hyllyllään. Paulan äiti Elna pyysi usein Paulaa viemään postin Yrjään, ”ettei Augustin tarvitse hakea”. Augusti oli jo melkein kuuro ja häntä huippasi, jalat eivät meinanneet millään följää kun hän tuli vauhdilla, puolikaatuvassa asennossa, tietä alas Sipille. Augusti pappa antoi Paulalle joskus 10 penniä lehden tuomisesta.

Paulan äiti Elna harmitteli, että Fanny-äiti ei opettanut ruotsia lapsilleen. Fanny kun oli ollut ruotsinkielisessä Stensbölen kartanossa sisäkkönä. [Paula Alanne 26.3.2011]. Fannyn äiti Edla Sofia Nordberg oli syntynyt Porvoon maalaiskunnassa 1840. Ehkä hänen kotikielensä oli ruotsi.

ÄIDIN ISÄN VANHEMMAT ELI VAARINI VANHEMMAT

Vaarin isä Henrik Henrikinpoika Aaltonen oli syntynyt 1870 Askolassa. Henrik Henrikinpoika oli Marttilan lampuotin pojan poika [6]. Vaarin äiti, Alma s Nyman, oli syntynyt 1873 Pornaisissa. Henrik Henrikinpoika ja Alma menivät naimisiin vuonna 1891. Vaarini Hugo Hjalmar syntyi 1900 Askolassa yksitoistalapsisen perheen kuudenneksi lapseksi.

Henrik Henrikinpojalla oli myöhemmin nahkaverstas ja kauppa Porvoossa, Porvoonjoen rannassa olevissa punaisissa ranta-aitoissa. Hän liotti nahkoja Porvoonjoessa. Hän myi nahkoja, ei lainkaan valmiita nahkatuotteita. Vaarin äiti Alma muun muassa virkkasi ohuella valkoisella langalla koriste pitsejä lakanoihin ja myi pitsejä toreilla.

Henrik Henrikinpoika ja Alma erosivat jossain vaiheessa ja Henrik meni uudelleen naimisiin erään Hilman kanssa. Heidän avioliittonsa oli äidin mukaan onnellinen ja äiti kävi nuorena usein heidän luonaan ja tunsu itsensä aina tervetulleeksi. Äiti kertoi, että Hilma ”oli ihana, syötti ja juotti ja sanoi aina: käy nyt, tule sitten”.

MUMMOLLA JA VAARILLA OLI YHTEISET ISOVANHEMMAT

Mummolla ja vaarilla oli siis yhteiset isovanhemmat mummon kotitalalla Nietoon Yrjässä. Nämä olivat Erik-Johan Mäki (Nyman), 19.5.1841 - 15.12.1926 ja Maria Frederika Frisk, 30.9.1835 - 5.8.1922. Heidät vihittiin 25.5.1862. He muuttivat Yrjään 1889. Liitteet 1 ja 3 kertovat enemmän heistä.

Vaarin äiti Alma oli mummon isän Augustin isosisko.

ÄIDIN VANHEMMAT OLIVAT 1900-LUVUN ALUN LAPSIA

YLEISEN MURROKSEN AIKA SUOMESSA

SUOMEN KEHITYS 1850-LUVULTA ETEENPÄIN

Suomen kehitystä 1850-luvulta eteenpäin leimasivat voimakas väestönkasvu, kansallinen herääminen, teollistumisen tuoma taloudellinen nousu ja uuden hallitsijan, Aleksanteri II:n, myötä syntynyt vapaamielinen ilmapiiri.

Suomen ensimmäinen rautatie valmistui, ja ensimmäinen liikepankki perustettiin 1860-luvulla. Elinkeinojen vapautumisen ja liikenneyhteyksien kehittymisen seurauksena myös muuttoliike ja kaupungistuminen kiihtyivät. Näitä uudistuksia edelsivät oma rahayksikkö, omat postimerkit ja ensimmäinen lennätinlinja sekä oma tullilaitos. Keskeinen osa maan teollistumisessa oli sahateollisuudella, jonka osuus kokonaistuotannosta 1900-luvun toisella vuosikymmenellä oli 35 prosenttia. Käsi kädessä edellä mainitun kehityksen kanssa kulkivat koululaitoksen ja kansansivistyksen voimakas kehittäminen, naisen aseman kohentuminen sekä työväenliikkeen synty.

Taiteeseen ja kulttuuriin kehitys toi tullessaan Suomen taiteen kultakauden ja suomenkielisen kirjallisuuden nousun. Tänä aikana suomalaisten keskuudessa syntyi käsitys Suomesta Venäjältä erillisenä valtiona. Tämä johti ristiriitoihin venäläisten kanssa, koska samaan aikaan emämaassa oli menossa päinvastainen kehitys: Venäjän valtiorakenteen yhtenäistäminen ja tiivistäminen. Seurauksena olivat vuosina 1899–1905 ja 1908–1916 suomalaisiin kohdistetut valtakunnallistamis- eli venäläistämistoimet. Suomalaiset ovat kutsuneet näitä, kansakuntaa yhdistäneitä ajanjaksoja sortokausiksi. Ensimmäisen venäläistämiskauden päätti vuoden 1905 suurlakko, jonka seurauksena suomalaiset saivat yleisen äänioikeuden ja kansanedustuslaitoksen, eduskunnan. Tämän seurauksena maahan syntyi nykyaikainen puoluejärjestelmä. Täten myös Suomen poliittinen kehitys alkoi lopulta seurata muuta yhteiskunnassa ilmennyttä modernisaatiota.

ENSIMMÄINEN MAAILMANSOTA JA VALTATAISTELU SUOMESSA

Ensimmäinen maailmansota aiheutti Venäjän keisarikunnan sisäisen romahduksen keväällä 1917 ja taistelun maan hallinnasta. Myös Suomen suuriruhtinaskunta hajosi ja seuranneessa sekavassa tilanteessa Suomi julistautui itsenäiseksi valtioksi 6. joulukuuta 1917. Venäjän hajaannusta oli kuitenkin seurannut vastaava valtatyhjiö sekä oikeiston ja vasemmiston välinen taistelu vallasta Suomessa, jossa siirtyminen säätyjärjestelmästä parlamentarismiin oli parhaillaan menossa, ja kansa oli jakautunut taloudellisesti ja sosiaalisesti kahteen. Valtataistelu pirstoi suomalaisen yhteiskunnan ja esti kansallisen yksituumaisuuden ja rauhallisen kehityksen. Lisäksi maassa vallitsi uhkaava elintarvikepula. Suomessa oli edelleen hajoamistilassa olleen Venäjän armeijan joukkoja, ja keisarillisen Venäjän poliisi- ja santarmilaitos olivat lakanneet olemasta. Järjestysvaltaa

hoitamaan oli perustettu kevästä 1917 alkaen järjestyskaarteja, jotka alkoivat jakautua aseistetuiksi työväen järjestyskaarteiksi ja punakaarteiksi ja porvariston suojeluskunniksi (valkokaarteiksi), valtataistelun ja yhteiskunnan hajoamisen seurauksena. Yrityksistä huolimatta Suomeen ei kyetty luomaan poliittisesti vahvaa ja laajaa tukea nauttinutta hallitusta. Sen sijaan vasemmisto ja oikeisto pyrkivät ratkaisemaan ongelmat vain omista lähtökohdistaan. Vuoden 1917 loppuun mennessä punakaarteista ja suojeluskunnista muodostui lopulta keskeinen valtatekijä, ja siten sisäpoliittisen tilanteen kehitystä säätelivät etenevässä määrin kaksi keskenään vallasta kilpailevaa sotajoukkoa, joiden välinen jännitys purkautui aseelliseksi kahakoiksi jo marraskuun 1917 suurlakon aikana.

SISÄLLISSOTA

Tammikuun 1918 aikana kevästä 1917 lähtien kiihtynyt vastakkainasettelu kärjistyi punaisten ja valkoisten väliseksi sisällissodaksi 27. tammikuuta 1918. Ensimmäisen maailmansodan päätyttyä marraskuussa 1918 Saksan tappioon Suomen itsenäisyys toteutui konkreettisesti. Seuraavana vuonna Suomelle vahvistettiin tasavaltainen hallitusmuoto. Maan ulkopolitiikka suuntautui Länsi-Eurooppaan ja Skandinaviaan. Saksalaissuuntauksen päätyminen vahvisti maltillisten väestöryhmien asemaa Suomessa, mikä teki sovinnollisen sisäpolitiikan mahdolliseksi. Merkittävimmät vasemmiston toiveet kuten torpparivapaus, oppivelvollisuuslaki ja uskonnonvapaus toteutuivat vapaamielisten porvari- ja maltillisten sosiaalidemokraattien yhteistyönä. [Wikipedia 2011]

1900-LUVUN ALUN POLIITTISIA VAIHEITA ASKOLASSA

Vihtori Peltonen (Johannes Linnankoski) vaikutti Askolan kuntakokouksen vuonna 1896 eräälle valtiopäivämiehelle lähettämään toivomuslistaan ”joka antaa varsin edistyksellisen kuvan niistä asioista, joita Askolassa pidettiin tärkeänä.” Listassa oli kaksitoista kohtaa, joista tärkeimpiä olivat: uusi kieliasetus, suomen kieli 1. kieleksi, ..., torpparit itsenäisiksi ja asema turvatuksi..., kansakoulupakko, kansakoulu oppikoulun pohjakouluksi...[1].

”Kansalaissodan kuukausina talvella 1918 perinteinen kunnallinen hallintodemokratia joutui Askolassa väistymään, kun päätösvalta punakaartien vallassaolon aikana siirtyi Askolan kunnallisjärjestölle. Siihen kuului viiden Askolassa toimivan työväenyhdistyksen aktiivisia jäseniä ja se piti vain 2 kokousta. Vakkolasta oli suhteessa paljon edustajia 7/33. Kirkonseudun työväenyhdistys (Nalkkila-Vakkola-Nietoo) oli hyvin aktiivinen. Asialistat hyvin poliittisesti värittyneitä. Poliittisten olojen kireyden vuoksi ravitsemustilanne oli jo 1917 aikana vaikeutunut. Siksi syntyi elintarvikelautakunta. Tämän punainen kunnallisjärjestö miehitti omalla joukollaan. Juuri elintarvikelautakunta toiminnallaan selvimmin osoitti kuntalaisille uuden tilanteen väkivaltaisen luonteen: sota ulottui viljalaareihin, joita tyhjennettiin pakkotoimenpitein. Kunnallisjärjestö miehitti köyhäinhoidon, kansakoulujen johtokunnat saivat jatkaa ”kunnes tulee uusi oppijärjestelmä”. Kunnallisjärjestö kumosi 1917 maksuunpannun

verotuksen ja omat miehet määräsivät uudet verot taksoituslautakunnassa. Kirkonseudun työväenyhdistys oli pannut pystyyn oman ”järjestystoimikunnan”. Kunnallisjärjestö katsoi järjestyksenpidon kuuluvan punakaartille. Kunnallisjärjestö oli sotatilan synnyttämä lyhytaikainen hallintoelin, jonka työskentelyn tulokset jäivät ohimeneviksi”. [1].

Mieleeni jäi vaikutelma, että Askola oli valkoisten aluetta, ja kiihkeä pienempi osa oli punaisia. Askolassa, kuten muuallakin, jouduttiin tasapainottelemaan näiden katsantokantojen välillä. Ainakin Leevi Mäittälän Askolan Historia II teos [1] antaa ymmärtää, että valkoisilta otettiin pois valtaa vain väliaikaisesti. Tästä voimakkaasta kahtiajakautumisesta huolimatta edistettiin yhdessä seudun torpparien etuja, sekä koulu- ja kieliasioita.

JOHANNES LINNANKOSKEN ASKOLA

Askolan kultuuri-ilmapiirissä oli 1800-luvun viime vuosikymmenillä ja 1900-luvun alusta paljon ajan hengen mukaista kansallismielistä ihanteellisuutta. Tämän ilmapiirin kantavana voimana voi pitää paikkakunnan ”omaa poikaa” toimittaja, suomentaja ja kirjailija Johannes Linnankoskea, oikealta nimeltään Vihtori Peltonen.

Johannes Linnankoski vaikutti Askolan asioihin aktiivisesti parinkymmentä vuotta 1900 molemmin puolin, myös aikana, jolloin mummo oli nuori nainen. On valitettavaa, että en tiedä juuri mitään mummon henkilökohtaisesta suhteesta Johannes Linnankoskeen. Mitä mieltä mummo mahtoi olla hänen toiminnastaan ja kirjallisesta tuotannostaan.

Äiti muistaa, että mummo puhui paljon Linnankosken näytelmistä, ja että Yrjän tyttäret kävivät usein katsomassa niitä. Äitikin kävi niitä katsomassa Askolan kesäteatterissa, jonne ”vähätlapsetkin” pääsivät mukaan. Äiti oli kerran kysynyt mummolta jonkun näytelmän tekijästä ja mummo oli vastannut: no eihän täällä siihen aikaan sellaisia tehnyt kuin Linnankoski.

Linnankosken läpimurtoteos Laulu tulipunaisesta kukasta on kirjallisuutemme ensimmäinen bestseller. Se on filmattu viisi kertaa ja käännetty parillekymmenelle kielelle. Kirja on sekä kuohuvan romanttinen Don Juan tyyppinen viettelytarina että kehitystarina. Se peilaa yhteiskuntaa ja sen sosiaalista epäarvoisuutta. Tapahtumat on sijoitettu Askolan Vakkolaan, Linnankosken syntymäkodin ja Kohisevan kosken maisemiin, äitini kodin lähistölle.

Näihin aikoihin Peltonen irtisanoutui Uusimaa-lehden palveluksesta, koska hän halusi keskittyä omiin kirjallisiin töihinsä. Peltonen muutti perheineen Porvoosta ja asui sitten useilla paikkakunnilla ympäri Suomea. Kesät he viettivät joko Peltosen kotiseudulla Askolassa tai hänen opettajana toimineen Erkki-veljensä luona Nurmeksessa. Peltonen hankki näinä vuosina tuloja perheelleen erilaisilla suomennos- ja toimitustöillä. Peltosen perheen kiertolaiselämä päättyi 1909, kun hän osti Askolasta läheltä lapsuudenkotiaan Toivola-nimisen tilan. Vuonna 1913 yllärituksesta ja heikosta terveydestä kärsinyt Peltonen joutui lähtemään hoitoon Helsingin Diakonissa-laitokselle. Hän kuoli siellä anemiaman 43-vuotiaana 10. elokuuta 1913. *Tässä faktalaatikossa on käytetty lainauksia kirjan Laulu tulipunaisesta kukasta esipuheesta vuodelta 1996, kirjoittanut Karl Grün, sekä Wikipediasta.*

Johannes Linnankosken, oikealta nimeltään Vihtori Peltonen, 1869-1913 elämää ja teoksia [2, 4].

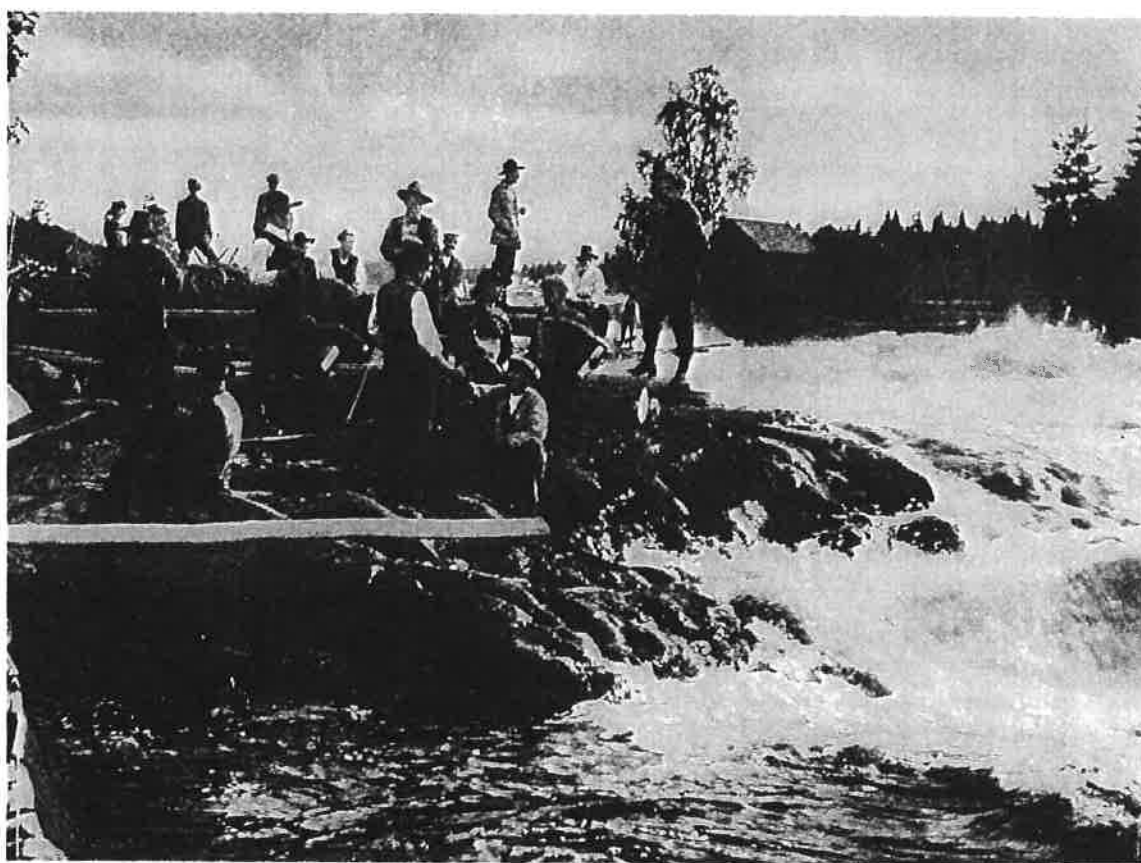
Vihtori Peltonen syntyi Askolassa. Nuori Vihtori joutui tutustumaan kaikenlaisiin töihin, muun muassa tukinuittoon. Hän halusi kansakoulunopettajaksi mutta jätti Jyväskylän seminaarin kesken pari vuotta opiskeltuaan. Kahden vuoden asepalveluksen jälkeen Werner Söderström kutsui Peltosen Porvooseen perustettavan sanomalehti Uusimaan päätoimittajaksi. Ruotsinkielisellä Porvoon alueella lehti muodostui suomalaisuuden linnakkeeksi, jota Peltonen uupumattomasti johti 1894-1900. Suomalaisuusaate ja kansanvalistustyö olivat Peltosen keskeiset työsarjat. Hän suomensi ja levitti valistuskirjallisuutta sekä kirjoitti suurimman osan Uusimaan artikkelista itse. Hän oli erinomainen ja sytyttävä puhuja, jonka aiheet ulottuivat tapakasvatuksesta maanviljelyskysymyksiin, kansallisuuskiistoista torpparien ongelmiin. Linnankosken laatimat ovat esim. Askolan terveydenhoitosäännöt. Linnankoski koki kotiseudullaan Uudellamaalla, että suomen kieltä pidettiin epähienona palvelusväen kielenä, että se sai voimakkaasti ruotsalaisia vaikutteita ja että ruotsinkieliset sukunimet yleistyivät. Peltonen meni naimisiin 1899 Porvoon yhteiskoulussa opettajattarena toimineen neiti Ester Druggin kanssa, ja perheeseen syntyi neljä lasta.

Linnankosken aikaan liittyy yleinen innoittuneisuus ja edistyneisyys elämän kaikilla aloilla. Suomen kieli tuli hyväksyttävämmäksi ruotsinkielisissä piireissä. Elämä Askolassa on todennäköisesti ollut 1890-1910 luvuilla turvaton tuntuista köyhyydestä huolimatta. Suomen sivistys- ja yhteiskunnalliset olot menivät harppauksin eteenpäin. Nämä varmasti vaikuttivat siihen, millaiseksi ihmiset elämänsä tunsivat.

Aarne Anttilan elävästi kirjoitettuja teoksia Linnankoskesta on todella riemullista lukea. Vielä lainaus hänen teoksestaan [4]:

"Merkillisesti on tämän miehen (Linnankosken) elämässä ja tuotannossa sitten haave muuttunut todellisuudeksi ja todellisuus runoudeksi".

"Kohiseva" valkealla kankaalla. [3]. Ilmeisesti vuonna 1919 tehdyn elokuvan yhteydessä otettu valokuva Vakkolan kosken rannalta.

Kun Askolaan tulee Monninkylän tietä pitkin, avautuu noin kilometri ennen Vakkolaa yllättäen näkymä yli Porvoonjoen laakson Nietoon kylään. Johannes Linnankoski kertoo romaanissaan Laulu tulipunaisesta kukasta [5] tästä maisemasta. Siihen maisemaan rakennettiin 23 vuoden päästä kyseisen teoksen ilmestymisestä, vuonna 1928, mummon ja vaarin ensimmäinen oma koti, Mökki:

MUMMONI LAPSUUDESTA JA NUORUUDESTA 1900-1919

Mummoni Siiri Nurmen arki on käsittänyt paljon talon töitä. Mummo sisarineen opetteli ja teki käsitöitä ja sisätöitä sekä hoitivat pienempiä sisaruksiaan. Olisi oikein mielenkiintoista tietää, miten paljon Yrjän tuvassa noin vuonna 1910 otetun kuvan asetelmassa on lavastettua. Ainakin voi nähdä, että ihmiset ovat arkivaatteissaan ja aseteltu arjen sekä vapaa-ajan toimiin. Huomiotani kiinnittävät huoneen karuus, seinien päällyste ja leivät vartaassa katossa. Kahdessa ulkona otetussa ryhmäkuvassa samalta ajalta Augusti, Fanny ja lapset ovat ehkä juhlavaatteissa.

FANNY JA PUHELIN, ELI MIKSI MUMMON ÄITI EI OPETTANUT LAPSILLEEN RUOTSIA
Vakkolaan perustettiin puhelinkeskus 1909, puhelin tuli ensin nimismiehelle, sitten pappilaan ja sitten Yrjään. Yrjän torppa oli näin ensimmäisten puhelimen hankkijoiden joukossa. Suvun yleisen käsityksen mukaan syynä oli se, että mummon äiti Fanny halusi pitää tiiviisti yhteyttä Porvoossa asuviin sukulaisiinsa. Fanny oli oppinut ruotsin kielen sisäpalvelijana Stensbölen kartanossa. Hän ei kuitenkaan halunnut puhua sitä lastensa kanssa, vaan ainoastaan tuttaviansa kanssa puhelimessa, jotta voisi jutella omista asioistaan lasten ymmärtämättä [Äiti, mummo]. Mummoni Siiri joutui lapsena kuuntelemaan äitinsä Fannyn ruotsinkielisiä puheluita, mutta ruotsin kielen oppiminen jäi, ja se harmitti sekä mummoa että äitiä, ja ilmeisesti kaikkia Fannyn lapsia ja vielä lastenlapsiakin.

Ruotsinkielen taito oli kadehdittavaa sen aikaisessa Askolassa, koska Porvoossa ja sen ympäristössä ruotsinkieliset olivat parempiosaisia ihmisiä. Anttila [4] kirjoittaa: ”Mihinkään huomattavaan asemaan ei kukaan suomalaisista ollut kohonnut; nähtävästi he olivat yksinomaan työmiehiä ja käsityöläisiä. Sellaisena asia pysyi 18:nneen vuosisadan viimeiselle neljännekselle asti.” Ja pysyi varmasti vielä pitkälle 1900-luvulle. Tätä taustaa vasten ymmärtää hyvin mummon, äidin ja muiden sukulaisten mielessä pysyneen tosiasian Fannyn halutusta taidosta, jota hän käytti sitten oman tarpeensa mukaan.

"Matkamies saapuu mäen laelle, josta tie laskeutui laaksoon. Ja siinä hän äkkiä pysähtyi, ikään kuin kone, josta käyttövoima loppuu, tai jonka eteen voittamaton este ilmautuu. Hänen edessään lepäsi pieni laaksomaisema. Ympärillä vihreät metsät kuin rauhanaita onnentarhan ympärillä. Itse tarhassa pieniä kunnaita, rinnepeltoja ja taloja, niittytäpliä ja kuhilasrivejä, heinäketoja ja viillossarkoja, pieni joki ja silta, kohiseva koski ja sen molemmilla rannoilla mylly." [5]

Kuvassa osa "pieniä laaksomaisemaa", jota Linnankoski kuvailee teoksessaan Laulu tulipunaisesta kukasta. Mökki on toinen talo vasemmalta metsän laidassa. Porvoonjoki kulkee etualalla näkymättömissä. Kuvan suunta on itään päin. Etualalla kulkee joki uomassaan, kuvassa seuraava vaakaviiru "ylöspäin" on Nietoon halki Vakkolasta Porvooseen johtava tie. Itse ottamani kuva vuonna 2009.

Kun Linnankoski palasi 1909 Askolaan hän osti Toivolan talon. [3]

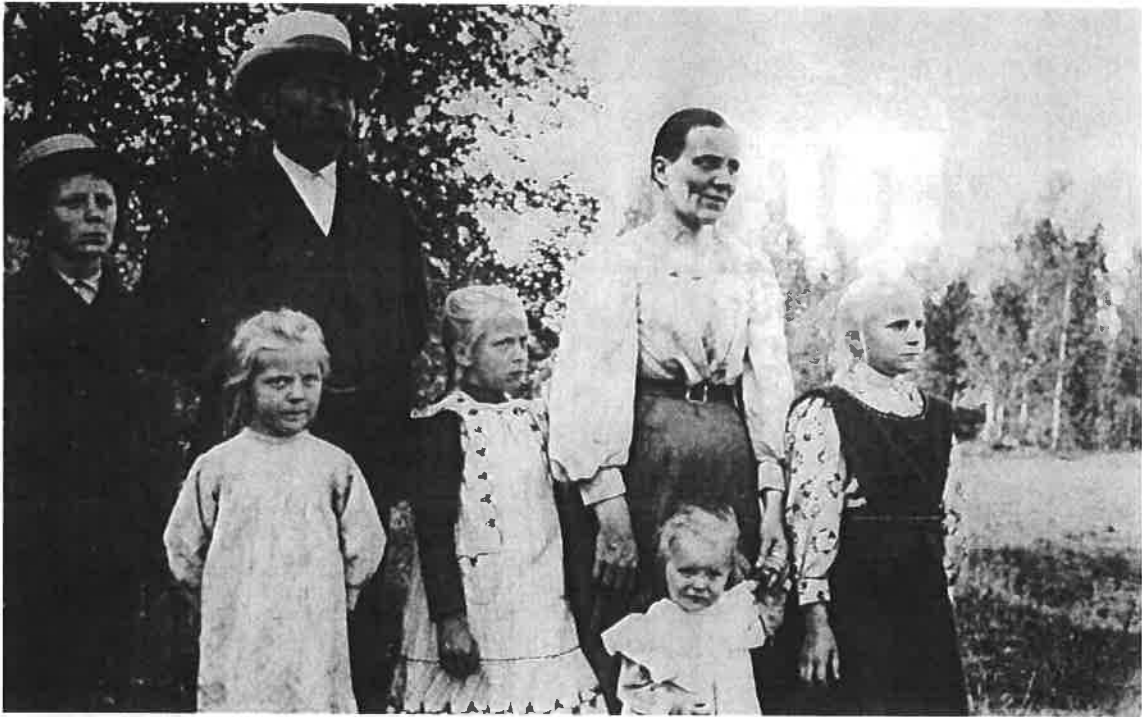
Äiti muistaa, että kaikki tunsivat Linnankosken ja olivat ylpeitä siitä, että hän oli vakkolalaisten joukosta. Hänestä puhuttiin yleensä ylistävin sanoin, paitsi silloin kun hänen moitittiin käyttävän liikaa alkoholia. Kun Jäntti tuli Askolaan, "askolaiset" olivat hyvin mielissään siitä, että komeaa Toivolan taloa, jossa Linnankoski oli asunut ei myyty vaan vuokrattiin Jänttille. Vanhat Jäntit viettivät Toivolassa kesälomia. Minä kävin Toivolassa silloin kun hampaitani särki 1950-luvun alussa. Hammaslääkäri Leena Jäntti piti siellä vastaanottoa, ehkä vain kesäisin. Linnankosken nuoruuden kodissa Niemenpellossa asuivat äidin kouluaikana Rantaset. Rantasen Elli oli äitiä vuoden vanhempi, tytöt tutustuivat koulussa ja äiti kävi Ellin kanssa Niemenpellossa. Äiti muistaa ulko-ovina olevat suuret valkoiset pariovet, ne tekivät vaikutuksen talolle noustaessa. Ovi oli iso verrattuna talon kokoon. Linnankosken entistä taloa pidettiin siistinä Rantasten aikaan ja ikkunoista aukenivat ihanat näkymät lähellä virtaavalle Porvoonjoelle [Äiti].

"Elämää pursuava iltahetki Nietoon Yrjölän talon tuvassa joskus vuoden 1910 tienoilla." [1]. Siiri, 10 v, lukee Työläinen-lehteä. Fanny-äidin sylissä Aino, lattialla Elna ja Astri ja joku kolmas. Siirin oikealla puolella Augustisä myös lukemassa lehteä. Mummon veli Aarne on oikeanpuoleinen ja vaarini Hugo vasemman puoleinen sormikoukun vetäjä. Muut henkilöt ehkä palvelusväkeä. Huomaa katossa riippuvat kuivatut leivät.

"Nietoon Yrjölän talon naisväki vasikoita juottamassa. Kuva on noin vuodelta 1910." [1] Mummon äiti Fanny on oikealla ja seuraavana mummo. Vasikoita kutsuttiin Askolassa vaskoiksi.

Nurmen perhe keväällä 1913. Vasemmalta: Aarne, Elna, isä Augusti (1875-1955), Astri, Aino, äiti Fanny (1878-1952), vatsassaan Irja, ja Siiri (1900-1990). Kuvaaja on tuntematon.

Nurmen perheen, Fannyn ja Augustin tyttäriä keväällä 1915. Vasemmalta: Elna, Astri ja Siiri, sylissä Irja. Kuvaaja on tuntematon.

N:o 65

1910

Suomalaisuuden Mänekannattaja Uudellamaalla
Porvoossa, Keskiiviikkona Kesäkuun 15 p.

Table with 3 columns: Toimitus, Tilaukset, and Hinnat. Includes contact info for Emil Launonen and Arvi Tapola.

Päivälistä.
Maanantai: Keskustelu...
Tiistai: ...
Keskiviikko: ...
Torstai: ...
Perjantai: ...

Kirjasto:
Uusi kirjasto...
Kirjasto...
Kirjasto...

UUSIJAAN kirjapaino
Uusi kirkko, kauppayhtiä talo
Kirjasto...
Kirjasto...

Suomen Vilja- ja Siemenkauppa
(O. S. HOLMGREN)
on muuttettu
Unioninkadulle 22.

Kansallis-Osake-Pankki
Pääkonttori...
Kantopääkonttori...
Kantokassa...

Paikalliset:
Keskustelu...
Keskustelu...
Keskustelu...

Kalenteri:
Toukokuu...
Toukokuu...
Toukokuu...

Uusi Kirjasto
Kirjasto...
Kirjasto...
Kirjasto...

Suomi
Suomen Vilja- ja Siemenkauppa...
Suomen Vilja- ja Siemenkauppa...

Uusi Kirjasto
Kirjasto...
Kirjasto...
Kirjasto...

Uusi Kirjasto
Kirjasto...
Kirjasto...
Kirjasto...

Uusi Kirjasto
Kirjasto...
Kirjasto...
Kirjasto...

Uusi Kirjasto
Kirjasto...
Kirjasto...
Kirjasto...

Uusi Kirjasto
Kirjasto...
Kirjasto...
Kirjasto...

Uusi Kirjasto
Kirjasto...
Kirjasto...
Kirjasto...

Uusi Kirjasto
Kirjasto...
Kirjasto...
Kirjasto...

Uusi Kirjasto
Kirjasto...
Kirjasto...
Kirjasto...

Uusi Kirjasto
Kirjasto...
Kirjasto...
Kirjasto...

Uusi Kirjasto
Kirjasto...
Kirjasto...
Kirjasto...

Uusi Kirjasto
Kirjasto...
Kirjasto...
Kirjasto...

Uusi Kirjasto
Kirjasto...
Kirjasto...
Kirjasto...

Uusi Kirjasto
Kirjasto...
Kirjasto...
Kirjasto...

Uusi Kirjasto
Kirjasto...
Kirjasto...
Kirjasto...

Uusi Kirjasto
Kirjasto...
Kirjasto...
Kirjasto...

Uusi Kirjasto
Kirjasto...
Kirjasto...
Kirjasto...

Uusimaa-lehden etusivu 15.6.1910 Painettu Porvoossa Werner Söderströmin kirjapainossa. Tätä kotiseuran lehteä mummo ja vaari lukivat koko elämänsä ajan. [Suomalaisien lehdistön historiaa 7 1998] Työläinen-lehti oli Porvoossa vuosina 1906–1916 ilmestynyt sosiaalidemokraattinen sanomalehti. Aluksi kahdesti ja vuodesta 1908 lähtien kolmesti viikossa ilmestyneen lehden levikki oli suurimmillaan 2400 kappaletta vuonna 1912. [Wikipedia]

MUMMON KOULUT JA MUUT TIEDONLÄHTEET

Yrjän sisarusten koulutuksesta pidettiin hyvää huolta vuosina 1917-1930. He saivat samanlaisen koulutuksen kuin monet talojen ja torppienkin tyttäret siihen aikaan.

Mummo kävi kansakoulun lisäksi Orimattilan emäntäkoulun vuonna 1918.

Eerola Sievä Esteri
Hovi Lyyli Edita
Iisakkila Aino
Jääskeläinen Karoliina
Kröger Kerttu
Mahnala Jenny Esteri
Nikula Emmi Maria
Nykänen Sirkku
Ojala Olga Dagmar
Paanonen Aino Otiliana
Rontti Martta
Saksala Ellen Helena
Sallila Edit Maria
Salo Aino Maria
Tanninen Tyne
Tarnanen Eeva
Toivonen Vieno Helena
Tolvanen Anni
Tulokas Sylvi Dagmar
Vuorijoki Tekla Vilhelmina
Äijälä Ester Johanna

EMÄNTÄKOULU 1918-1919

Alasjoki Weera
Brander Helmi Aune Ester
Degerman Helmi Siviä
Falck Hilja Elin
Grönberg Astrid Hanna
Hyrylä Aini Kaarina
Isotalo Hilma Johanna
Ivendorff Martta Matilda
Jokela Elsa Maria
Juhola Aili Ester
Kallio Helmi Vilma
Könnö Siiri
Laine Martta Aleksandra
Laitinen Jenny Lydia
Levantin Helvi Rebekka
~~Melart Iris Martta~~
Mäkelä Lempi Siviä
Nakkila Ester Magdaleena
Noukkala Taina Katarina
Nurmi Siiri Fanny Maria ←
Nuuttila Martta
Peltonen Anna Pauliina
Rantala Lempi Maria
Rekola Sylvi
Ruoppa Ida Martta
Sahari Vieno Inkeri

Sajaniemi Alma Sanelma
Salonen Lahja Sylvia
Salonen Elma
Sandholm Fanny Sigrid
Seppälä Elli Aura
Seppälä Olga Ester
Sohlman Elsa Maria
Torila Elli Emmi
Tukonen Hanna Emilia
Tuomalainen Alma Teresia
Verho Ida Elisabet
Vuori Olga Maria
Ämmälä Martta Maria

EMÄNTÄKOULU 1919

Aro Saima
Gylling Eva Amanda
Joutsinen Olga Aleksandra
Jussila Edit
Järvinen Maiju
Kekkonen Ester
Kytilä Toini Fanny Irene
Marttila Alma
Saukkonen Siiri Maria
Sipilä Lempi Emilia
Tanninen Hertta Maria
Vainio Elvi Elisabet
Verho Anna Helmi

KOTITALOUSNEUVOJAKURSSI 1919-1920

Bomanig Kirsti Sofia, 1902
Forsell Ida, 1897
Haimi Hilja, 1899
Hyrkkönen Hilda Emilia, 1897
Kirjalainen Anni Elisa, 1897
Kuusela Martta Elisabet, 1894
Lampola Tyne, 1900
Lindell Ellen Olivia, 1901
Muotiala Aliina, 1887
Puras Agda Sofia, 1896
Sainio Kaisa Helmi Helena, 1900
Takala Aune Ester, 1899
Tuppurainen Mertta Maria, 1901
Uotila Siiri, 1900
Vuori Viivi, 1895
Yrjö-Koskinen Kanerva, 1900

Orimattilan emäntäkoulu.

Oppilasluettelo, jossa mummon nimi oikealla, 7:s alhaalta lukien.

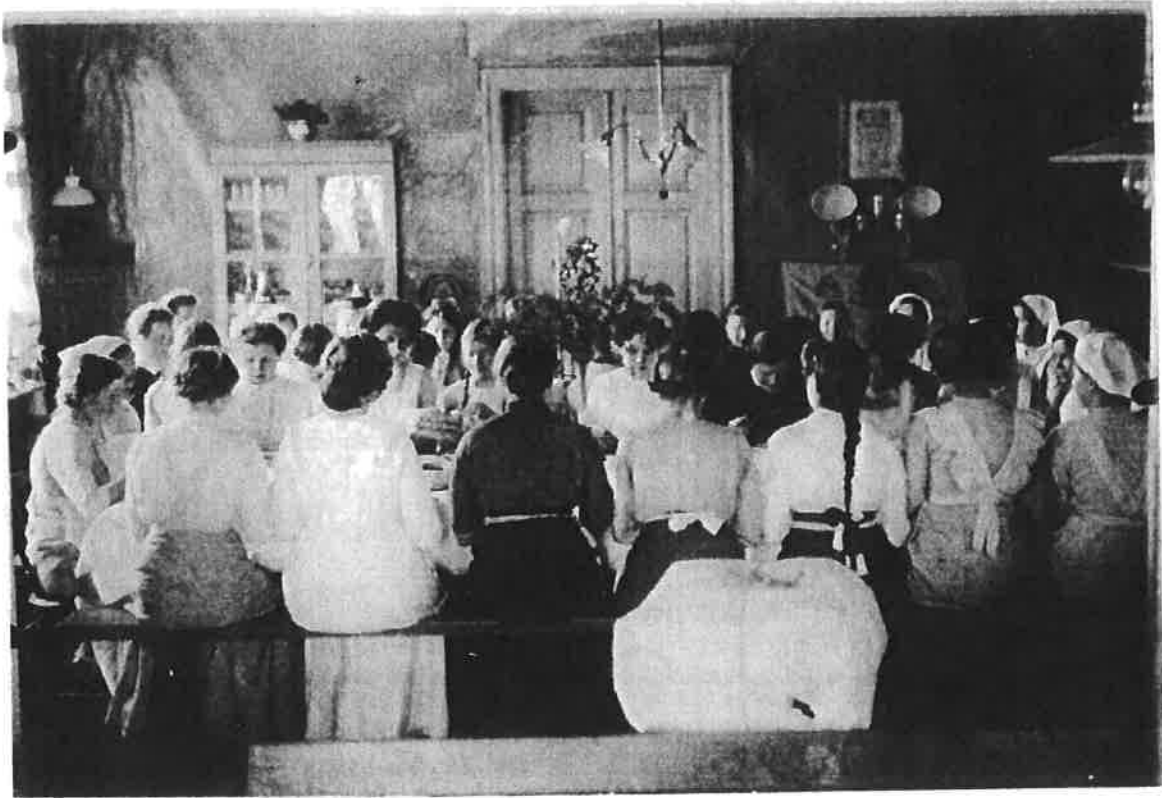
Emäntäkoulu järkytti Orimattilan, talonpoikaispitäjän perinteitä. Säätyrajat ylittyivät Orimattilan Naisyhdistyksessä, joka on perustettu 1891. Koulutalo valmistui 1893.

Koulu ”pyrki antamaan nuorille naisille perheenäidin ja kodinhoitajan taitoja, mutta myös yleissivistystä.

Opiskeluohjelma oli laadittu maaseudun olosuhteita varten, maalaiskotien tyttäret olivat opissa.”Emäntäkoulu syntyi suomalaisen elämänuskon ja sivistystahdon ilmauksena. Saman sivistystahdon, joka kohotti maamme joka kolkkaan kansakouluja sekä synnytti kansan-opistoja, kirjastoja , nuorisoseura-liikkeen, monia muita aatteellisia järjestöjä ja oppikouluja.

Käsitöitä tehtiin yli puolet ajasta. Alkuvuosikymmeninä pääpaino oli käsitöissä.

Oppilaiden näkemys erään opettajansa huumorista oli: ”Levätessänne kuokkikaa maata”. [2]

Emäntäkoulun opettajat ja oppilaat keväisellä juhla-aterialla. Kuva mahdollisesti 1910-luvulta [2].

Mummon Aino-sisar kävi oppikoulun noin vuosina 1919-1926. Äidin ja Paulan mukaan mummo istui paljon Ainon vieressä tämän lukiessa läksyjään. Mummo oli tässä vaiheessa juuri päässyt Orimattilan emäntäkoulusta ja oli ilmeisesti hyvin tiedonjanoinen. Aino valmisti oppikoulussa tavan mukaan kasvion, jossa olivat luultavasti kasvien suomen- ja latinankieliset nimet. On mahdollista, että mummo oli mukana kasvion valmistuksessa, koska hän tunsi paljon kasveja ja niiden latinalaisia nimiä. Ainolta ja hänen kirjoistaan mummolla oli peräisin paljon sitä tietoa, jota emäntäkoulusta ei saanut. Jostain mummo oli oppinut myös yleisten tähtitaivaan tähtien ja tähtikuvioiden sijainnit ja nimet.

Mummo imi varmasti paljon tietoa näistä lähteistä, koska hänestä kehittyi monitaitoinen ja laajatietoinen nainen. Myös taitava ja väsymätön töissään. Mummo osasi myös toimia kirjanpitäjänä ja palkanlaskijana myöhemmin vaarin ollessa etumiehenä metsätöissä.

Kotonaan ja Orimattilan emäntäkoulussa opitusta käsitöiden tekemisen taidosta tuli mummolle elinikäinen harrastus. Minulla on jäljellä vielä hänen valmistamiaan lakanoita ja arkikäytössä hänen ompelemiaan käsipyyhkeitä. Useita lakanoita on jo kulunut puhki. Juhlapyyhkeitäkin on olemassa. Ikkunassa on hänen kutomastaan ja ompelemastaan pitsilakanasta tekemäni salusiini. Hänen valmistamiaan lakanoita, ryijyjä, mattoja ja muita käsitöitä on paljon lähisuvussa. Ihana perintö mummolta!

MUMMON SISÄRUKSET

Aarne Nurmi (s. 1897, k. 1952) asui eri paikoissa. Aarne oli ”ongelmatyyppi”, hänestä puhuttiin hyvin vähän. Hänellä oli vaimo ja kaksi poikaa. Kun Paula oli seitsemänvuotias, oli Aarne käynyt Sipillä. Elna oli esitellyt Aarne Paulalle: ”tämä on sun eno”. Aarnen erikoisuus oli, että hän hoiti tarkasti kyntensä. Saman piirteen Aarnessa muistivat myös äiti ja Eira. Äidille, Eiralle ja myös pikku Maijalle oli aina hienoa kun Aarne-eno ilmestyi maisemiin. Hän vietti aikaa lasten kanssa ja järjesti heille kaikkea kivaa, muun muassa leikkiolympialaiset vuonna 1936, Berliinin olympiavuonna. Lasten olympialaiset pidettiin Yrjän lammashaassa, missä katajapuskat toimivat aitoina juoksukilpailussa ja korkeushypyn telineinä. [Paula Alanne]

Aarne-eno viilasi kynsiään Yrjän porstuassa kun vaimo oli kuollut. Aarne tuli aina kotiin kun tarvitsi rahaa. Hänellä oli joku armeijan arvo. [Äiti]

Astri Nurmi (Astrid, s. 1903 k. 1974) eli elämänsä naimattomana kotitalossaan tehden talon raskaita ulkotöitä, Irjan piikana, kuten mummo ja äiti sanoivat. Astrin kumara olemus hänen käydessään talon ja ulkorakennusten väliä kertoi työn teosta ja ehkä myös jostain sairaudesta. Astrilla ja Pentillä lienee ollut ohimenevä suhde, joka varjosti Irjan ja Astrin elämää. Astri kuoli huoneessaan Yrjän sivukamarissa luonaan vain mummo, ei ketään talon väestä. Astri ei koskaan mennyt naimisiin, vaikka naapurissa olisi ollut ottaja, joka asui sisarensa kanssa. Miehen sisar ja Irja-sisko vaikuttivat ehkä estävästi avioliiton syntyyn. Astrilla ei ollut lapsia.

Elna Alanne (s.1905, nai Sipin isännän ja asui siinä lähituntumassa. Sai kuusi lasta, äidin serkkuja, joiden kanssa äiti on ollut paljon yhteydessä. Etenkin Eira ja Paula ovat olleet äidin juttukaverina ”vanhojen aikojen asioista. Elnan ja Toivon vanhinpana lapsena Eira joutui tekemään kotona paljon töitä kasvavan lapsimäärän kanssa ja vanhempana myös navetassa ja pellolla. Äiti ja Maija saivat usein leikkiä kaksin Yrjän mäellä. Paulalla on muisto siitä, kuinka Eiran piti jäädä kotiin pienempiä lapsia hoitamaan:

Eiralta loppui lapsuus, kun Elna-äiti kielsi häntä isompana menemästä enää Yrjän mäelle leikkimään muiden kanssa: Elna sanoi Eiralle: ”Nyt on sulla muita hommia”. Eira yritti silloin saada myös pienemmän Maija-siskonsa jäämään kotiin sanomalla: ”Ethän siekää sinne Yrjän mäelle tarvi mennä, kun äiti itkee kotona”. [Paula Alanne]

Aino Vuopio (s. 1908 k. 1992) luki proviisoriksi ja asui Helsingissä ja teki elämäntyönsä Naistenklinikan apteekkarina. Aino kävi 1932 Saksassa Berliinin olympialaisissa ja toi sieltä sisarentyttäreilleen Helenalle muistoksi pienen, noin 10 cm halkaisijaltaan olevan, olympialaisten tunnuksilla varustetun jalkapallon. Aino meni myöhemmin naimisiin lentäjän kanssa, joka kaatui sodassa. Hänellä ei ollut lapsia.

Irja Järvinen (s. 1913 k. 1978) nai kotitalonsa Yrjän rengin Pentin ja he jäivät pitämään taloa. Irja teki talossa sisätyöt ja teki muun muassa hienoja käsitöitä. Hän sai kolme lasta.

KOULUTUSEROT MUMMON SISARUSTEN VÄLILLÄ JA ERI SUKUPOLVISSA

Askolan Nietoon kylän Yrjän talossa mummon vanhemmat Augusti ja Fanny olivat valveutuneita ja myönteisiä lasten opiskelulle. Kaikki heidän viisi tytärtään kävivät 1918-30 -luvulla kansakoulun lisäksi jonkun muun koulun. Mummo kävi Orimattilan emäntäkoulun vuonna 1918, Astri ja Elna Tuusulan kansanopiston ja Irja Aitoon Emäntäkoulun. Aino kävi oppikoulun ja opiskeli apteekkariksi Helsingissä 1930-luvulla. Onko tämä sisarusten koulutuksen epätasa-arvoisuus Ainoon verrattuna vaikuttanut mummoon, siitä ei ole tietoa. Aino-täti, joka teki elämäntyönsä Naistenklinikan apteekkarina, oli suvun suuresti arvostama henkilö, ja häneen palaan vielä myöhemmin, ainakin oman syntymäni yhteydessä.

Sari + Hugo →, Laura Belesma 1924-
Sisarusten välinen epätasa-arvoinen koulutus toistui mummoani seuraavassa sukupolvessa. Äiti ei päässyt kovasta halustaan ja ilmeisistä kyvyistään huolimatta Porvooseen oppikouluun vuonna 1936 lähinnä perheen taloustilanteen vuoksi. Opettaja ja kirkkoherra kävivät kotona Mökillä pyytämässä mummolta ja vaarilta, että äiti voisi päästä oppikouluun. Äidin opiskeluhaluille oli tylynä tuomiona vaarin lause: "meillä ei ketään velaksi kouluteta". Äiti ei aikailut uran valinnassa, vaan aloitti samana kesänä elintarvikemyyjän uran, mutta on surrut tähän asti, että ei päässyt oppikouluun. Äiti kertoi myös, että vaari oli myöhemmin kovasti katunut päätöstään äidin oppikoulun kieltämisen suhteen. Äidin ainoa sisarus, 10 vuotta ^{nuorempi} vanhempi veli Pertti, pääsi oppikouluun ja menestyi sittemmin fyysikkona ja puunjalostusalan kehittäjänä TKK:lla ja Jaakko Pöyryllä. Pertin esimerkkiä minä seurasin lähtiessäni opiskelemaan fysiikkaa.

VAARINI LAPSUUDESTA JA NUORUUDESTA 1900-1919

Äidin mukaan vaarini Hugo Hjalmar Aaltonen eli lapsena paljon köyhemmissä oloissa kuin Siiri-mummo.

Vaari asui lapsena useassa eri paikassa ja eli myös paljon mummolassaan Yrjässä. Kun hän tuli työikään toisella kymmenellä, oli hän muun muassa Yrjässä renkinä.

pdf TKK
Pertti Aaltonen, äidin veli, kertoo isästään Hugosta [6]:

Isäni oli jo hyvin nuoresta lähtien Yrjässä renkinä. Ehkä tämä pelasti isän joutumasta sisällissotaan, jossa kaikki hänen veljensä olivat mukana, osa myös Tammisaaren vankileirillä. Ennen 1. maailmansotaa, siis Venäjän vallan aikana tsaari linnoitti kovasti Helsingin ympäristöä, jälkiä on vielä nähtävissä Pajamäessä ja Leppävaarassa. Joillain eduilla lähiseurujen talonpoikia houkuteltiin apuun linnoitustöihin. Niinpä Augustikin lähetti renkipoikansa Hugon hevosen ja rattaiden kanssa Helsinkiin. Isä lienee ollut silloin n. 15 vuotias. Eläkkeellä Tapiolassa asuessaan isä vielä joskus näytteli niitä paikkoja, jossa hän nuorena miehenä ajanut maata. Lapiotyön tekivät kiinalaiset siirtotyöläiset.

Edellisestä voisi päätellä, että vaarin veljet olivat poliittiselta suuntaukseltaan niin sanottuja punakaartilaisia, työläisten ja poliittisen vasemmiston edustajia. *El Viiktor*

MUMMON JA VAARIN YHTEISELÄMÄN ALKU 1924

Mummosta olisi tullut erinomainen maatalon emäntä johonkin taloon, ja niin oli tietenkin ollut tarkoitus. Mutta toisin kävi. Siirin serkku Hugo oli renkinä Siirin kotitalossa Yrjässä. Siiri ja Hugo ihastuivat toisiinsa ja päättivät läheisestä sukulaissuhteestaan huolimatta mennä naimisiin, kun äitinikin oli jo ilmoittanut tulostaan. Siirin vanhemmat, Augusti ja Fanny, vastustivat jyrkästi tätä liittoa.

Häitä ei sen tähden saatu viettää morsiamen kotona Yrjässä, vaan Siiri Nurmi ja Hugo Aaltonen vihittiin ystäviensä Helmi ja Toivo Lipposen kotona 18.5.1924. Äiti Helena syntyi sitten 27.9.1924 Porvoon sairaalassa. Tämä episodi on mahdollisesti syynä siihen, että Siirin tytär Helena Aaltonen ja Niilo Tyrväinen vihittiin 23.2.1947 Yrjässä, ehkä ”korvauksena” Siirin ja Hugon pitämättä jääneistä häistä.

Helena Tyrväinen kertoi tyttärelleen, siskolleni Kaarina Pitkäpaasille, että kun äitinsä Siiri Aaltosen loppu lähenei Jorvin sairaalassa 1990, Siiri houraili sekavasti: ”Mutta entäs ne häät, entäs ne häät”. Helena selitti häiden kieltämisen Siirin kotitalossa Yrjässä olleen Siirille kova ja kipeä paikka, varsinkin, kun reilu kuukausi aiemmin, 6.4.1924 Siirin sisar Elna oli vihitty Toivonsa kanssa kotonaan Yrjässä. Tällöin heillekin oli jo tulossa perheen lisäystä. Heidän esikoisensa Eira syntyi pari kuukautta häiden jälkeen 18.6.1924.

[Kaarina Pitkäpaasi]

Mieleeni on muodostunut jo ehkä lapsena kuva äidin kertomuksesta, kuinka Siiri-mummo ei saanut oman kodin perustamiseen kotoaan mukaansa edes rättejä, joilla olisi voinut pestä ensimmäisen oman kotinsa ikkunat. Mielikuvassani mummoni kulkee yksin metsänreunaa pois kotoaan Yrjästä, kädessään rättejä, mukana ei ole mitään muuta. Se oli surullinen ja ankara kotoa lähtö naimisiin menevälle ja lasta odottavalle nuorelle naiselle.

Mummon ja vaarin ensimmäinen yhteinen koti sijaitsi Askolan puhelinkeskusta pitävän Lipposen perheen yläkerrassa, noin kahden kilometrin päässä Yrjän talosta Askolan kirkolle päin. Lipposen Helmi ja Toivo olivat äitini, Laura Helenan kummit. Täältä perhe muutti pian kilometrin lähemmäs Yrjää, niin sanotulle torpalle eli Askolan vanhalle työväentalolle. Tässä asuttiin kolmisen vuotta. Kahden vuoden ikäisenä, joulukuussa 1926, äiti näki torpan ikkunasta kuinka Yrjän ”vanhaa vaaria”, Aukustin isää Erik Mäkeä, viedään hevostärryn lavalla hautaan saattoväen seuraamana ja äiti oli sanonut: ”vaarii vierään virrees arkus”.

MÖKIN RAKENTAMINEN

Mummon kotiväki Yrjässä alkoi muutaman vuoden päästä suhtautua suvaitsevammin mummon ja vaarin avioliittoon ja nuori aviopari lapsineen sai Siirin kotitalosta Yrjästä lohkotun Louhela nimisen tilan oman talon rakentamista varten. Tila sijaitsi vain parinsadan metrin päässä Yrjän rakennuksista kirkolle päin metsäisessä rinteessä Porvoonjoen laakson reunalla. Rinteen alapuolella olevasta laajasta Yrjän pellostä he saivat myös palan omaa peltoa. Tästä paikasta avautui silloin ja avautuu edelleenkin

hyvin kaunis ja rauhallinen näkymä yli peltojen Porvoonjoen laaksoon ja joen toisella puolella, Monninkylän tien takana olevaan metsään asti. Mökki oli mummon ja vaarin omistuksessa noin 63 vuotta, se myytiin mummon kuoleman jälkeen vuonna 1991.

Mummo, vaari ja äitini Helena muuttivat uuteen kotiin vuonna 1928, äidin ollessa neljän vuoden ikäinen. Muuttomatalla torpalta Mökille Yrjän Musta-niminen hevonen veti kärriä ja kuormassa olevan kaapin ovet läiskyivät puolelta toiselle kun äiti käveli kärrien perässä pitkin kujaa. [Äiti].

Vaari raivasi pääasiassa itse Louhelan kivisen rinteeseen, ja kaivetuista kivistä muodostui kaksi mittavaa kiviainetta rinteeseen piha-alueen molemmin puolin. Tontin metsänpuoleinen sivu jäi ilman aitaa, niin että metsään päästiin mukavasti. Kiviaidat ovat noin metrin korkuisia ja puolisentoista metriä leveitä, pituudeltaan noin 50 metriä. Oli siinä isojakin kiviä, joita raivattiin maasta räjäyttämällä.

Pihaan tehtiin hyötynuutarha, jonka suunnittelu ja hoito olivat mummon osaamisaluetta. Juures- ja vihannesviljelmien lisäksi sinne istutettiin marjapensaita ja omenapuita eri lajikkeita, oli valkeakuulaita, syys- ja talvilajikkeita, sekä luumupuita. Kukkapenkit erottivat kävelypihan vihannes- ynnä muista penkeistä. Kukista muistan ainakin keväiset sipulikukat, pionit ja syysleimut. Sireenipensaita ja juhannusruusuja oli pihassa runsaasti. 1950-luvulla pihapiiriin, varsin lähelle ulko-ovea, tehtiin jyrkät, maapäällysteinen kellari joka piilotettiin sireenipensaiden taakse. Sinne mummo sai talteen suuret määrät perunoita, juureksia, sieniä, mehuja ja hilloja ynnä muita säilykkeitä.

Talon sisällä alakerrassa on keittiö leivinuuneineen ja helloineen, pieni makuukamari ja pesuhuone, johon tuli myöhemmin 1950-luvulla myös vesi-WC. Keittiöön vedettiin silloin kylmä vesi. Noin 1940- ja 50-lukujen taitteessa rakennettiin, valokuvassa talon oikealle puolelle, lisärakennus, yksi kamari alakertaan ja yksi yläkertaan. Alakerran kamarissa oli matala pystyuuni, jota ei juuri käytetty.

Siskoni Kaarina Pitkäpaasi muistelee: Keittiön lattiassa oli luukku keittiön alla olevaan kellariin. Sen käyttö oli vähäistä uuden maakellarin valmistuttua pihaan. Jonkun purkin muistan sieltä käskystä hakeneeni; omin luvuin sinne meneminen oli kielletty.

Äidin veli Pertti Aaltonen (1934-2010) kertoo kotitalostaan samoja asioita kuin äiti. Kun äiti vähensi parikymmenvuotiaana marjojen ja omenoiden keruuta ja käsittelyä syksyisin, niin kymmenvuotias Pertti jo sopian ikäinen voidakseen tehdä näitä töitä.

Mummon ja vaarin unelma, oma Mökki, Askolan Nietoossa valmistui vuonna 1928. Tontilta on raivattu puusto pois. Kivien raivaus ja puutarha ovat tässä vielä tekemättä. Liiteri on rakennettu, mutta sen kylkeen oikealle puolelle tullut navetta puuttuu vielä. Kuvassa Siiri-mummo, äiti ja Hugo-vaari noin vuonna 1929. Kuvan ottaja tuntematon.

PERTTI AALTONEN KERTOO MÖKISTÄ JA MAALAISSOLOISTA

Paikalle rakennettiin pieni Mökki, jossa oli erillinen saunarakennus. Lisäksi oli pieni navetta. Eiköhän siellä joskus 1930-luvulla ollut lehmän lisäksi possu ja lammaskin. Sekä tietysti jokunen kana ja sodan aikana sitten kaneja, joita sai muistaakseni pitää ilman kansanhuollon kontrollia, ja joille pikkupoikakin jaksoi kerätä riittävästi ruohoa ja voikukkasia. Olin siellä paikalla varsin yksinäinen, koska ainoa sisarukseni Helena oli 10 vuotta vanhempi. Ainoa vähänkin saman ikäinen poika oli serkkuni Lauri, Sipiltä, joen rannasta. Niinpä vietin aika paljon aikaa roikkumalla Yrjän rengin (myöhemmin isännän) Pentin kiusana hänen tehdessään töitä.

Muistoni maalaisoloista ovat lähinnä sodan ajalta, koska ennen sotaa kerkisimme olla jo jonkin aikaa kaupungissa. Olin mukana lähes kaikissa töissä, sillä silloin auttavia käsiä tarvittiin. Olot olivat nykyiseen verrattuna kovin alkeelliset. Traktoreita ja moottorisahoja ei ollut. Heinän leikkuuta varten oli hevosvetoinen niittokone. Kaikki viljat niitettiin viikatteella ja kuivatettiin seipäillä, samoin kuin heinä. Ruis kerättiin niittämisen jälkeen pieniksi lyhteiksi, sitomiksi, jotka kerättiin yhteen kuhilaiksi eli kökiksi. Rukiin olkien pitäminen ehjänä oli tärkeää riihikuivatuksen ja puinnin sekä katto-olkien saamisen tähden. Riihikuivatetusta rukiista tehty puuro ja leipä ovat tosi hyviä. Muut viljat puitiin

puimakoneella, rosmalla, jonka käyttövoimana oli vanha kuorma-auton moottori. Minä olin innolla mukana kaikessa: pellolla haravoimassa ja seipäitä kantamassa, heinäladossa polkemassa ja riihellä lyömässä sitomia seinään. Talvisissa metsätöissä ja sonnan ja mullan ajossa en tietenkään voinut olla mukana. Mutta kyllä me Laurin kanssa osallistuttiin sen verran sotaponnistuksiin, että käytiin sahan ja kirveen kanssa kaatamassa meidän mökin takaan, Yrjän metsästä pienehkö mänty ja tietysti suoraan minun jalkani päälle. Lauri tajusi lähteä hakemaan apua ja niin Augusti-vaari sitten vei minut reellä Porvoon Sairaalaan. Jalka pantiin kipsiin ja jouduin olemaan sairaalassa viikon tai kaksi ja sen jälkeen vielä pitkään kotona toipilaana ennen kuin kipsi otettiin pois.

Meidän mökillä oli tietysti perunamaa ja vihannespenkit, sekä suuri määrä marjapensaita ja omenapuita. Omenia ja marjoja oli enemmän kuin itse tarvittiin. Syksyt olivatkin kovin kiireistä aikaa myös minulle, eivätkä ne hommat aina olleet niin mieluisia. Vuodesta 1944 lähtien, kun asuttiin jo Helsingissä, kuljetimme pärekoreissa marjoja ja omenia myös sukulaisille ja tuttaville. Kuljetimme korit ensin polkupyörällä raitin ristille Vakkolaan, joen toiselle puolelle Pukkila-Porvoo tien varteen, josta Lehtisen bussi meni Helsinkiin. [7].

Muutama sana Askolassa (Askulassa) puhutusta kielestä. En tässä puutu itse puhuttuun murteeseen, joka on tosi rumaa, ei pelkästään ruotsalaisuuksiensa tähden, vaan myös sitä varten, että vanhoilla askulalaisilla tuntuu olevan tapana käyttää kieltä oudosti.

Alityyskän isäntä tervehti aina kohteliaasti ohikulkijoita: Päivii.

Onhan sitten ruman koree ilma.

Kattos Ville piruu, sano Iso-Kalle, vaikkei ittekää nähny.

Nietoon muijat jäi kirkonmenojen päälle tienristille mäjästämään.

LISÄYKSENI PERTIN MUISTELEMIIN ASIOIHIN

Oma muistikuvani 1950-luvun lopulta. Olimme siskoni Kaarinan kanssa mökillä kesäisin paljon, ja mummo ja vaari harrastivat tätä puutarhan antimien kuljettamista linja-autolla Helsinkiin. Muistan monet kerrat mummon tai vaarin vieneen pyöräkuormallisia koreja ja laatikoita” raitin ristille” linja-autolle. En muista, läksikö joku mukaan linja-autoon, vai hoituiko kuljetus muuten.

Pertin murremuistojen innoittamana löysin Askolan Juornaankylän nettisivuilta lisää Askolan murre sanoja. Ne ovat liitteessä 2: Askolan murre.

Aakusti *Almq*
Siiri *Hugo*
"SOPIMATTOMAN" AVIOLIITON SOSIAALISET VAIKUTUKSET

Olen miettinyt mummoni ja vaarini, talon tyttären ja rengin ja samalla serkusten liittoa. Se on ollut varmasti vaikea kaikille osapuolille. Vaarini suhteesta Siiri-mummoni vanhempiin Yrjässä vuodesta 1926 1950-luvun alkuun tiedän vain sen, että avioliiton alkuvuosina perhe kävi mummon kotitalossa Yrjässä saunassa ennen oman saunan valmistumista ja he saattoivat siinä yhteydessä syödä Yrjässä. Vaari kävi myös tekemässä töitä Yrjässä tarvittaessa ja ehkä myös korvaukseksi joistain sieltä saaduista eduista. Kun 1950- ja 1960-luvuilla olin paljon mummolassani Mökillä, muistan, että vaarini vältteli Yrjän talossa käymistä. Vaari ei juuri mennyt sinnepäin, eikä ollut tekemisissä heidän kanssaan. Häntä oli kohdeltu siellä vävyksi sopimattomana miehenä, ja sen on täytynyt olla vaarille ja mummolle hyvin ongelmallista. Mummo kävi kotonaan, mutta ehkä käynneissä oli ikävä tunnelma vaarin poissaoloihin liittyen. Mummon vanhempien kuoltua 1950-luvun alkupuolella Yrjään jäi emännäksi mummon Irja-sisar. Irja oli myös nainut kotitalonsa Yrjän rengin Pentin vuonna 1943, 20 vuotta mummon ja vaarin avioliittoa myöhemmin.

Vaarini Hugon kuoltua vuonna 1967 tajusin, kuinka ¹⁹⁰⁰⁻mummo alkoi käydä entistä useammin Yrjässä juttelemassa siskojensa Irjan ja Astrin kanssa. Ajattelen, että naimisiin menon aikaan syntynyt välirikko kodin kanssa laukesi mummon mielessä vasta vaarin kuoltua. Tämä on oma tulkintani, ja jos se pitää paikkansa, niin se on kovin järkyttävää, ja herättää tapahtumien perheelle aiheuttamista, vuosikymmenien mittaisista sisäisistä jännitteistä paljon kysymyksiä, joihin on vaikea saada vastauksia. Panin nämä asiat merkille ohimennen, ja niiden merkitys selvisi vasta jälkeempään, juteltuani asioista äidin kanssa 2000-luvun alussa.

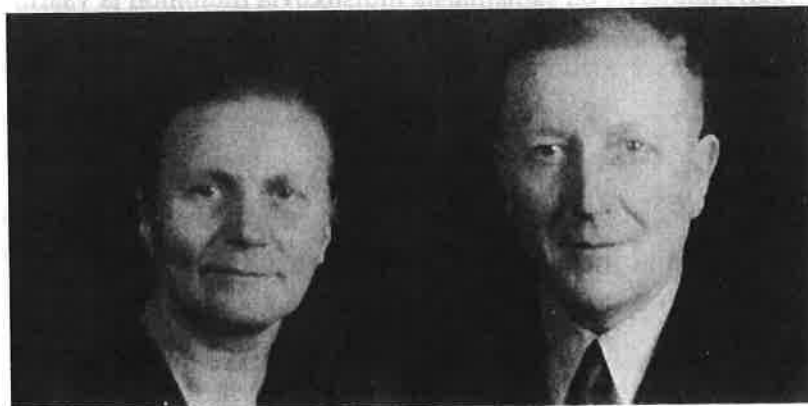
Kaarina Pitkäpaasilla ja Pirkko Aaltosella on samanlaisia muistikuvia mummon ja vaarin suhteesta Yrjään kuin minulla. Pirkko kertoi, että hän myös muistaa vaarin karttaneen Yrjää. Hän kertoi, että kun Aila (Aaltonen) oli noin kahden vuoden vanha, vuonna 1964, Pirkko käveli Ailan kanssa Yrjän pihalle, missä Aila ihastui kissoihin. Kun he palasivat mökille, mummo sanoi Pirkolle, että Yrjään ei voi mennä. Pirkko tulkitsi sen niin, että mummo piti vihaa Yrjää kohtaan siitä miten häntä oli kohdeltu naimisiin mennessä. Pirkko ei välittänyt mummon kielloista kävellä Ailan kanssa Ailan "kissataloon" ja seuraavalla kerralla heidät kutsuttiin sisällekkin Yrjään kissoja katsomaan. Sen jälkeen myös mummo alkoi käydä Yrjässä. Pirkko hyväksyi myös ajatuksen, että vaarin kuoltua mummo vapautui suhteessa Yrjään. Mummo saattoi heittää vihansa pois.

Äitini ja hänen veljensä Pertti olivat aina tervetulleita mummolaansa Yrjään ja äiti sai sieltä pari serkkuaan, Eiran ja Maijan, elämänikäisiksi ja rakkaiksi ystävikseen. [Äiti]

Mummo ja vaari eivät olleet käsittääkseni alkaneet suuressa määrin näyttää häpeää liitostaan ulospäin. Koko Nietoon kylähän oli asutukseltaan sukua keskenään. Siitä näkökulmasta katsoen eivät serkusavioliitot ehkä olleet harvinaisia!

*Mummo ja vaari
Mökin pihalla 1950-
tai 1960-luvulla.
Huomaa takana oleva,
vaarin tekemä kiviaita.*

*Mummo
ja vaari
1950-
luvulla.*

Naimisiin menon jälkeen heidän suhteensa kyläläisiin jatkuivat pidemmän päälle entisellään muualle, paitsi mummon kotitaloon Yrjään.

Aika oli jo muuttumassa ja yleinen suhtautuminen muun muassa yhteiskuntaluokat ylittäviin avioliittoihin lientyi. Mummo oli valistunut ihminen, hänellä oli paljon yhteyksiä Helsinkiin eikä hän ollut ehkä niin suuresti sidoksissa kylän ahtaaseen ilmapiiriin, kuin

useat muut suvun jäsenet. 1930-luvun lopulta asti mummo ja vaari asuivat talvet Helsingissä. Olisiko tähän ratkaisuun vaikuttanut myös hankaluus elää Yrjän naapurissa? Mummolla ja vaarilla oli vilkkaat sosiaaliset suhteet moniin Askolan ja lähiympäristön perheisiin, sekä myös Helsingissä saatuihin uusiin tuttaviiin. Mökillä näki usein näitä sukulaisia ja tuttuja kesäisin iloisilla vierailuilla.

PAULA ALANNE JA ÄITI KERTOVAT SERKUSTEN, SEKÄ TALON RENGIN JA TALON TYTTÄREN AVIOLIITOISTA

Siirin ja Hugon avioliitosta: Maailma on muuttunut hirveästi niistä ajoista. Silloinhan se oli sellaista, että jos elettiin susiparina, niin pistettiin pappi puhuttelemaan vielä 1950-luvulla. [Paula Alanne]

Paulan kotona Sipillä puhuttiin paljon serkkujen avioliitoista, ne herättivät suuria tunteita ja vastustusta. Ajan mittaan suhtautuminen muuttui. Äidin serkku Maija ja hänen miehensä Kauko olivat myös serkkuja, vihitty 1940-luvulla. Sukulaiset puhuivat silloinkin, ettei se heidän avioliittonsa voisi olla mitenkään mahdollista. He saivat yhdeksän lasta, joista myös Armi on nyt serkkunsa kanssa naimisissa. Suvussamme on siis ainakin kolme serkusavioliittoa 1920-luvulta 2000-luvulle. [Paula Alanne]

Rengin ja talon tyttären liitosta: Siiri-mummon sisko Irja ja hänen miehensä Pentti Järvinen olivat myös talon tytär ja renki, kuten mummo ja vaarikin. He menivät naimisiin 1940-luvulla, jolloin Pentistä tuli Yrjän isäntä. [Paula Alanne]

Äiti muisteli, että Irjan ja Pentin avioliitto oli "katastrofi" Yrjässä Irjan perheessä puolisoiden suuren luokkaeron johdosta. Pentin isä, Eenokki Järvinen, ajeli nimittäin maantietä pitkin ja keräsi työkseen lumppua, jota pidettiin taloissa alemman kansanluokan työnä. Pentin koti oli Nalkkilanjärven takana ja lapsia oli perheessä toista kymmentä.

MUMMON JA VAARIN SANOMALEHDET JA KIRJAT

Työläinen-lehti, jota Siiri lukee kuvassa Yrjän tuvasta [1], oli vasemmistolainen työväen, renkien ja piikojen lehti ja tuli ehkä jollekin Yrjän rengille. Nietoon kylän taloihin tulivat oikeistolaiset lehdet Uusi Suomi ja Maaseudun Tulevaisuus, sekä Uusimaa, päätoimittajanaan vuosina 1894-1900 Vihtori Peltonen, eli kirjailija Johannes Linnankoski. Mummon ja vaarin lukuharrastuksesta minulla oli tunne, että he lukivat sanomalehtiä tarkkaan, ja myös aika paljon kaunokirjallisuutta. Kun olin Mökillä 1950-luvulla, mummon ja vaarin makuukamarissa oli seinällä muutamia hyllyjä, joissa oli jonkin verran kaunokirjallisuutta. Muistan sieltä ainakin Mika Waltaria. Kun he hankkivat Helsingistä asunnon 1930-luvun lopulla, heille tuli aina Helsingin Sanomat ja Uusimaa, ja kaunokirjallisuuden valikoima kirjahyllyssä laajeni kaiken aikaa. Mummolle tuli Hesari noin 60 vuoden ajan.

VIITTEET

- [1] Askolan historia II. Askolan kunta 1986**
- [2] Emäntäkoulusta tähän päivään Orimattilassa / toim. Hosiaislouma-Karppinen, Alli, Orimattilan Koti- ja Laitostalousoppilaitos, 1993, kirja**
- [3] Aarne Anttila: Vihtori Peltonen – Johannes Linnankoski. Elämä ja toiminta v:een 1900. WSOY 1921**
- [4] Aarne Anttila: Vihtori Peltonen – Johannes Linnankoski. Elämä ja toiminta II. WSOY 1927**
- [5] Johannes Linnankoski: Laulu tulipunaisesta kukasta. (WSOY 1905) Kirjapaino OY West Point , Rauma 1996**
- [6] Pertti Aaltonen: Matkan varrelta Pääsiäisenä 2010**